

μέλλοντι διαμείναι μὴ ὀφειλόντων εἰκότως γενήσεται διὰ τοῦ πυρός. Καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν πίστιν ὑπόκειται τὸ τὸν κόσμον τελευταῖον διὰ πυρός καθαρθήσεσθαι, οὐ μόνον τῶν φθαρτῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἴσχους τοῦ τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐπισυμβάντος ἐκ τῆς ἐπ' αὐτῷ κατοικήσεως τῶν ἁμαρτωλῶν. Καὶ τοῦτ' ἔστιν τὸ ἐν τῇ δευτέρᾳ Πέτρου λεγόμενον· „Οἱ γὰρ νῦν ὄντες οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῷ αὐτῷ λόγῳ ἀπετέθησαν, πυρὶ φυλαττόμενοι εἰς τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως“, διὰ τῶν οὐρανῶν οὐ τοῦ στερεώματος τούτου νοουμένου, ἐν ᾧ εἰσὶ τὰ ἀστρα, ἢ τὰ ἀπλανῆ, ἢ τὰ πλανώμενα, ἀλλὰ τῶν ἀερίων οὐρανῶν ταύτων τῶν πλησιαζόντων τῇ γῆ.

10 Ἐπεὶ τοίνυν ἡ σωματικὴ κτίσις τελευταῖον τῇ τοῦ ἀνθρώπου καταστάσει συμβήσεται, οἱ δ' ἄνθρωποι οὐ μόνον τῆς φθορᾶς ἐλευθερωθήσονται, ἀλλὰ καὶ δόξαν ἐπενδύσονται, ὡς δῆλον ἐκ τῶν προειρημένων, δεήσει καὶ τὴν σωματικὴν κτίσιν λαμπρότητός τινος καὶ δόξης, ὡς αὐτῇ προσήκει, τυχεῖν. Ἐντεῦθεν ἔστι τὸ λεγόμενον ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ τῆς Ἀποκαλύψεως·

15 „Εἶδον τὸν οὐρανὸν καινὸν καὶ τὴν γῆν καινὴν“· καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα· „Ἐγὼ κτίσω οὐρανοὺς καινοὺς καὶ γῆν καινὴν, καὶ οὐκ ἔσονται ἐν μνήμῃ τὰ πρότερον, καὶ οὐκ ἀναβήσονται ἐπὶ καρδίαν, ἀλλὰ χαρίσεσθε καὶ ἀγαλλιάσεσθε ἕως τοῦ αἰῶνος“. Ἀμήν.

Δόξα σοι, Κύριε, πάντων ἕνεκεν: —

Résumé de la Somme théologique de saint Thomas d'Aquin.

PREMIERE PARTIE.

EK TOY ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ.*

EK TΩN TOY AYTOY AΠOΣHMEIΩΣEIS TINEΣ

Paris, 1278
f. 194

I. — Περὶ τῆς θείας διδασκαλίας.**

1. Ὅτι ἀναγκαῖα ἦν ἡ θεία διδασκαλία πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ὑπὲρ τὰς φυσικάς· πρῶτον, διότι ὁ ἄνθρωπος ἕνεκά του ἔστιν, ὑπερβαίνοντος τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν· „ἄπερ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε“, φησί, καὶ τὰ ἐξῆς· ἀνάγκη δὲ προεγνώσθαι τὸ τέλος τοῖς πρὸς αὐτὸ ταπτομένοις·

* A = Parisinus 1278, f. 194-287^r, copie autographe de Scholarios.

** Les chiffres romains des titres indiquent les questions, les chiffres arabes, les articles.

6 II Pet. 3, 7   15 Ap. 21, 1   16 Is. 65, 17, 18   34 I Cor. 2, 9

ἔπειτα, εἰ μὴ θεόθεν ἀπεκαλύπτετο τοιαύτη γνῶσις, ὀλίγοις ἄν, καὶ μόλις, καὶ σύμμικτον ἀπάτη περιεγίνετ' ἄν.

2. Ὅτι ἡ τοιαύτη διδασκαλία καὶ ἐπιστήμη ἐστίν, ὡς αἰ προΐουσαι ἐξ ἀρχῶν ἐγνωσμένων τῷ φωτὶ τῆς ὑπὲρ αὐτὰς ἐπιστήμης, ὅλον ὡς ἡ ὀπτική διὰ τῆς γεωμετρικῆς, οὐχ ὡς αἰ ἐξ ἀρχῶν ἐγνωσμένων τῷ φυσικῷ τοῦ νοῦ φωτὶ· πρόβεισι γὰρ αὕτη ἐξ ἀρχῶν ἐγνωσμένων Θεῷ καὶ τοῖς μακαρίοις τῷ θείῳ φωτὶ.

3. Ὅτι καὶ μία, οὐ πλείους ἐστίν. Ἡ γὰρ ἐνότης τῆς ἐπιστήμης οὐ κατὰ τὴν ὕλην, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀντικείμενον θεωρεῖται· αὕτη δὲ ἀντικείμενον ἔχει τὰ θεόθεν ἀποκαλυπτά, εἰς ἓνα κοινὸν συνιόντα λόγον.

4. Ὅτι καὶ θεωρητικὴ ἐστὶν ἅμα καὶ πρακτικὴ, ὡς καὶ ὁ Θεὸς μιᾷ ἐπιστήμῃ γινώσκει ἑαυτὸν καὶ ἃ ποιεῖ· μᾶλλον μέντοι θεωρητικὴ ἐστίν, ὅτι προϋργιαίτερον περὶ τῶν θείων σκοπεῖ ἢ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων.

5. Ὅτι καὶ τοιαύτη οὖσα, ὅμως πασῶν ὑπέρκειται τῇ τε ἀξίᾳ τῆς ὕλης καὶ τῇ ἀκριβείᾳ τοῦ θείου φωτός, ἀπλανοῦς ὄντος, ἀφ' οὗ πρόβεισιν, καὶ ὅτι τὸ πρακτικὸν τέλος αὐτῆς ἡ θεία ἐστὶ μακαριότης.

6. Ὅτι καὶ μάλιστα σοφία ἐστίν, διότι ταύτη τὴν τοῦ παντός καθόλου αἰτίαν σκοποῦμεν, ἣ ἐστὶν ὁ Θεός· σοφὸς δὲ ἐν ἐκάστῳ γένει, ὁ τὴν ἀνωτάτην τούτου σκοπῶν αἰτίαν.

7. Ὅτι ὑποκείμενον αὐτῆς ὁ Θεός· πάντα γὰρ τὰ ἐν τῇ θείᾳ διδασκαλίᾳ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνάγεται.

8. Ὅτι καὶ ἐπιχειρηματικὴ ἐστίν, οὐχ ὡς ἀποδεικνύσα τὰς ἀρχὰς αὐτῆς, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτῶν ἀποδεικνύσα, τοὺς δὲ αὐτὰς ἀναιρεῖν πειρωμένους ἐλέγχουσα· αἰ γὰρ κατὰ τῆς ἀληθείας ἀποδείξεις ἐπιχειρήματα μόνον εἰσὶ, δυνάμενα λύεσθαι.

Ἰστέον δέ, ὅτι ὁ μὲν ἐκ τῶν θείων ῥητῶν τόπος δραστηριότητός ἐστιν· ὁ δὲ ἀπὸ λογισμῶν, εἰ μὲν πρὸς ἀπόδειξιν, τὸν μισθὸν τῆς πίστεως ἀναιρεῖ· πρὸς δὲ τὴν τῶν παραδεδομένων σαφήνειαν, ὅτε δεῖ, ἀναγκαῖος· ἡ γὰρ χάρις οὐκ ἀναιρεῖ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τελειοῖ, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φαῦλον, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον, εἰ ὁ φυσικὸς λόγος τῇ πίστει δουλεύει, ὡς καὶ Παῦλος· | „Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν“· ἀλλὰ τοῖς μὲν τῶν ἔξω ὡς ἐνδόξοις, ὅσα ἀληθείας ἄπτονται· ταῖς δὲ κανονικαῖς γραφαῖς ὡς ἀναγκαῖοις χρηστέον.

9. Ὅτι καὶ μεταφοραῖς κέχρηται διὰ τὸ τὸν ἀνθρώπον φύσει διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ διαβαίνειν, δεῖν δὲ αὐτοῦ προνοεῖν τὸν Θεὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου φύσιν.

10. Εὐλόγον δὲ καὶ διαφόροις τρόποις τὴν Γραφὴν ἐξηγεῖσθαι· ἱστορικῶς μὲν, τὸ γράμμα ἐξηγουμένους· πνευματικῶς δέ, τὰ πράγματα,

81 τοῦ sic A Act. 17, 28
περὶ τοῦ ποσαχῶς αἰ ἐξηγήσεις

86 Ici, note marginale de Scholarios: Σημεῖωσαι

καὶ τοῦτο αὖ τριχῶς· τὰ μὲν ἐν τῇ Παλαιᾷ, ὡς τῶν καινῶν δι' αὐτῶν σημαιομένων ὡσπερ εἰκόνων, ἀλληγορικῶς· τὰ δὲ ὑπὸ Χριστοῦ λεχθέντα ἢ γεγονότα καὶ περὶ αὐτόν, ἢ ἠθικῶς, ὡς σημεῖα ὄντα ὧν ἡμεῖς ὀφείλομεν πράττειν, ἢ ἀναγωγικῶς, καθόσον εἰς τὴν αἰώνιον δόξαν ἄγουσιν. Οὐδὲν δὲ ἀπαῖδον, εἰ καθ' ἐν γράμμα πλείους ἐννοιαὶ εἶεν, διότι καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ γράμματος Θεὸς ἅμα πάντα περιλαμβάνει τῷ ἑαυτοῦ νῷ· νοῦς δὲ τοῦ γράμματος, ὃν ὁ θεὸς σκοπεῖ νοῦς.

Πρῶτον περὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτι πρότερον περὶ τῶν προσηκόντων τῇ θεῖα οὐσίᾳ σκοπητέον.

10

Traité de Dieu.

II. — Περὶ τοῦ εἶναι τὸν Θεόν.

1. Ὅτι τὸ τὸν Θεὸν εἶναι καθ' ἑαυτὸ γνῶριμόν ἐστιν, ὡς καὶ πᾶσα
16 πρότασις ἢ τὸ κατηγορούμενον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ ὑποκειμένου περιέχουσα, ὡς τό, ὁ ἄνθρωπος ζῶν ἐστίν. Ἀλλὰ διότι τὸ τί ἐστὶ τοῦ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου οὐκ ἐστὶν ἡμῖν ἐγνωσμένον, οὐχ ὅσον καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐστὶ γνῶριμὸς καθ' αὐτήν, ὡς ἦν ἐν τῷ παραδείγματι.

2. Ὅτι καὶ ἀποδεικτόν ἐστιν, εἰ καὶ μὴ τὸν κυριώτερον τῆς ἀπο-
20 δείξεως τρόπον, τὸν τοῦ διότι καὶ διὰ τῶν ἀπλῶς προτέρων γινόμενον, ἀλλὰ τὸν τοῦ ὅτι καὶ διὰ τῶν ὑστέρων καὶ αἰτιατῶν, ἃ ἡμῖν εἰσι γνῶριμα ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰσὶν· ἀνάγκη δὲ ἐπὶ πάντων τὴν αἰτίαν προῦφεστάναι, ἧς τὸ ἀποτέλεσμα ἤρτηται.

3. Ὅτι καὶ δείκνυται τὸ τὸν Θεὸν εἶναι· πρῶτον μὲν ἐκ τῶν κινου-
26 μένων, ὅτι ἢ πάντα ἐπ' ἄπειρον κινήσει κινούμενα, ἀλλ' ἀδύνατον· ἢ εἰ ἀνάγκη στήναι, ἔσται τι πρῶτως κινῶν ἀκίνητον· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ Θεός.

Δεύτερον, ἐκ τῶν αἰτίων, ὅτι εἰ μὴ εἴη τὸ πρῶτον αἷτιον, ὃ ἐστὶν ὁ Θεός, παύσεται καὶ τὰ μεταξὺ πάντα ποιῶντα καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν γινόμενα· οὔτε ἐπ' ἄπειρον δεῖ προβαίνειν, δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ δεῖν τοῖς τεταγμένοις
30 αἰτίοις ποιητικοῖς τοῦ πρώτου ποιῶντος καὶ πρὸς τὸ εἶναι αὐτὰ καὶ πρὸς τὸ ποιεῖν.

Τρίτον, ἐκ τοῦ δεῖν εἶναι τι μάλιστα ἀληθές καὶ μάλιστα ὄν, οὐ κατὰ τὴν μάλλον ἐγγύτητα ἢ ἀπόστασιν τὰ ἄλλα καὶ ἀληθείας καὶ οὐσίας μετέχειν, ἢ ἀπέχειν ὡδί φαμεν.

ε. 196 Τέταρτον, ἐκ τοῦ | μὴ ἂν ποτε ἄλλως τὰς πολλὰς καὶ διαφόρους φύσεις τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων εἰς μίαν συνιέναι τάξιν, οὐδὲ σπανίως, ἀλλ' ἀεί, ἢ ἐπὶ γε τὸ πλεῖστον, εἰ μὴ διοικήσει καὶ προνοίᾳ τοῦ πᾶσι καὶ ἑκάστοις τὸ τέλος ὀρίζοντος, ὑφ' οὗ δεῖ καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν γίνεσθαι.

Πέμπτον, ἐκ τοῦ τὰ ἀναγκαῖα, ἀ προδήλως τῶν ἐνδεχομένων διήρηται, ἢ ἔχειν αἰτίαν, καὶ οὐκ ἐπ' ἄπειρον· οὐ γὰρ ἄπειρος ἢ αἰτία ἐν τοῖς ἀναγκαίοις· ἢ αὐτὰ καθ' αὐτὰ εἶναι ἀναγκαῖα, ὥστε ἐκατέρωθεν εἶναι τι δεῖν καθ' αὐτὸ ἀναγκαῖον, καὶ οὐχ ἐτέρωθεν ἔχον τὴν τοῦ εἶναι ἀνάγκην. Ἄλλ' αὐτὸ ὄν, τῆς τῶν ἄλλων ἀνάγκης αἰτίον, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός. ⁶

III.

Ἔστι καὶ ἀδύνατον περὶ Θεοῦ γινῶναι τὸ τί ἐστίν, οὕτως οὐδὲ τὸ πῶς ἐστὶ δύνατον θεωρεῖν, ἀλλὰ τὸ πῶς οὐκ ἐστίν, τουτέστι τίνα αὐτοῦ ἀποφάσκονται, ἤγουν σύνθεσις, κίνησις καὶ τὰ ὅμοια. ¹⁰

1. Ἔστι οὐκ ἐστὶ σῶμα ὁ Θεός· πᾶν γὰρ σῶμα κινούμενον κινεῖ· ὁ δὲ κινεῖ μὴ κινούμενος· καὶ ὅτι τὸ πρῶτον ὄν, οἷόν ἐστιν ὁ Θεός, ἀνάγκη ἐνεργεῖα μόνον εἶναι, οὐ καὶ δυνάμει· τὸ δὲ σῶμα, δυνάμει· διαιρετὸν γάρ· καὶ ὅτι ὁ Θεός τῶν ὄντων τὸ τιμιώτατον, ὁ οὐδενὶ προσήκει σώματι, εἴπερ πᾶν οὐχ ἑαυτῷ ζῆ, ἀλλὰ ἄλλῳ τιμιωτέρῳ. Εἰ δὲ σωματικῶς αὐτῷ ¹⁵ εἶναι ἀποδίδωσιν ἢ Γραφή, τοῦτο κατὰ μεταφοράν ἐστὶ καὶ ὁμοιότητα, ὡς πρότερον εἴρηται.

2. Ἔστι οὐ σύγκειται ἐξ ὕλης καὶ εἶδους· πᾶν γὰρ τοιοῦτον σῶμά ἐστίν· ὁ δὲ σῶμα οὐκ ἐστίν· καὶ ὅτι ἢ ὕλη ἀεὶ ἐν δυνάμει ἐστίν, ὁ δὲ, εἰλικρινῆς ἐνέργεια· καὶ ὅτι ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ εἶδος τιμιώτερον τῆς ²⁰ ὕλης, ἢ δὲ, προτέρα τοῦ εἶδους τῷ χρόνῳ· ἐν δὲ τῷ Θεῷ οὐ δεῖ εἶναι τι ἀτιμότερον, ἢ ὕστερον.

3. Ἔστι οὐδὲ ἐξ οὐσίας εἴτουν φύσεως καὶ ὑποκειμένου σύγκειται, διὰ τὸ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ὑποκείμενον ἐν τοῖς τοιούτοις διαφέρειν· ἔχει γάρ τι ὁδὶ ἄνθρωπος, ὅπερ οὐ περιέχεται ἐν τῷ τῆς ἀνθρωπότητος λόγῳ, ²⁵ ἤγουν τασδί σάρκας, καὶ τήνδε ἰσχνότητα, ἢ μελανίαν· ἐν δὲ τῷ Θεῷ ταῦτόν εἶναι τὸ ὑποκείμενον καὶ τὴν φύσιν πραγματικῶς, εἰ καὶ εἰδητικῶς διακρίνονται.

4. Ἔστι οὐδὲ ἐξ οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι σύγκειται· ἕκαστον γάρ ἐστὶ κατὰ τὸ ἑαυτοῦ εἶναι· ὁ ἄρα οὐκ ἐστὶν ἑαυτοῦ εἶναι οὐκ ἐστὶ καθ' ἑαυτὸ ³⁰ ἐξ ἀνάγκης εἶναι· ὁ δὲ Θεός καθ' ἑαυτὸ ἐστὶν ἐξ ἀνάγκης εἶναι.

5. Ἔστι οὐδὲ ἐκ γένους καὶ διαφορᾶς, εἰ γε μὴδὲ ἐν γένει ἐστίν· ἢ γὰρ ἐν συμβεβηκότος γένει, ἢ ἐν οὐσίας ἔσται· | ἕκαστερον δὲ ἀδύνατον. f. 195^v
Ἡ γὰρ οὐσία τὸ γένος οὐκ ἐστὶν αὐτὸ τὸ εἶναι· ὁ δὲ Θεός ἐστὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ. Ἔτι, τὸ ὑποκείμενον πρὸς τὸ συμβεβηκός, ὡς δυνάμις ἔχει πρὸς ³⁵ ἐνέργειαν· τὸ γὰρ συμβεβηκός ὡσπερ τι εἶδος ἐστὶ, ποιῶν ἐνεργεῖα εἶναι τὸ ὑποκείμενον, ὅσον κατὰ τὸ συμβεβηκός εἶδος· ἐν δὲ τῷ Θεῷ οὐκ ἐστὶ τὸ δυνάμει.

11 En marge dans A: ὅτι οὐκ ἐστὶ σῶμα ὁ Θεός ἢ ὅτι... le reste est effacé

6. Ὅτι ἐντεῦθεν δῆλον, μηδὲ ἐξ ὑποκειμένου καὶ συμβεβηκότος συγ-
κεῖσθαι τὸν Θεόν.

7. Ὅτι, ἐπεὶ οὔτε ποσότητός ἐστι σύνθεσις ἐν τῷ Θεῷ, οὔτε ὕλης
καὶ εἶδους, οὐδὲ ἄλλη τις τῶν ἐν τοῖς συνθέτοις τῶν ὄντων θεωρουμένων,
8 πάντη ἀπλοῦς ἐστίν· καὶ ὅτι πᾶν σύνθετον ὑστερόν ἐστι τῶν αὐτὸ συν-
τιθέντων, ἤγουν ἐξ ὧν σύγκειται· καὶ ὅτι πᾶν σύνθετον αἰτίαν ἔχει,
δι' ἣν συνέλθοι ἂν τὰ ἐν αὐτῷ διάφορα· καὶ ὅτι ἐν παντὶ συνθέτῳ δεῖ
δύναμιν εἶναι καὶ ἐνεργεῖαν· καὶ ὅτι πᾶν τοιοῦτον οὐ δύναται κατηγορεῖσθαι
τῶν ἐν αὐτῷ· εἰ γὰρ καὶ ἄλλ' τι μέρος ἀέρος, ὡς δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπλῶν
10 σωμάτων, ἀλλ' οὐ καὶ δίπηχυ τυχόν, ἢ ψυχρόν, ἢ φαιόν.

8. Ὅτι οὐδὲ μέρος συνθέτου τινὸς ἐστίν, διὰ τὸ μηδὲν μέρος τοῦ
συνθέτου δύνασθαι εἶναι πρῶτον ἀπλῶς ἐν τοῖς οὖσιν, ὡς ὁ Θεὸς ἐστίν·
οὐδὲ πρῶτως ποιοῦν δύνασθαι εἶναι, ὡς ὁ Θεὸς ἐστίν.

15 **IV. — Περὶ τῆς αὐτοῦ τελειότητος.**

1. Πρῶτον, ὅτι ἐστὶ τέλειος· τοσοῦτον γὰρ ἐστὶ τέλειον, καθόσον
ἐστὶν ἐνεργεῖα τῷ τρόπῳ τῆς ἑαυτοῦ τελειότητος· ὁ δὲ Θεὸς ἐστὶ καθ' αὐτόν,
πρῶτον ὄν ἐνεργεῖα.

2. Ὅτι καὶ ἄκρως τέλειος, τὰς ἀπάντων τελειότητας ἐν ἑαυτῷ
20 περιέχων, διὰ τὸ πᾶν ὅπερ ἂν εἴη τελειότητος ἐν τῷ ἀποτελέσματι ἀνάγκη
εἶναι καὶ τῇ ποιητικῇ αἰτίᾳ τοῦτο εἶναι, καὶ διὰ τὸ τὸν Θεὸν ὑπάρχειν
αὐτὸ τὸ εἶναι ὑφ' ἑστώς, τὰς δὲ πάντων τελειότητας εἰς τὴν τελειότητα τοῦ
εἶναι ἀνήκειν· κατὰ γὰρ τὸ εἶναι τέλεια λέγεσθαι.

3. Ὅτι τὰ κτίσματα δυνατὸν ὁμοιωσθαι αὐτῷ λέγεσθαι, ἀλλ' οὔτε
25 ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς εἰδικῆς κοινωνίας, οὔτε ἐν τῷ αὐτῷ
λόγῳ μόνον, εἰ καὶ μὴ τρόπῳ, ὡς τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον λεγόμενα,
οὔτε ὡς τὰ μὴ συνωνύμως ποιοῦντα, ἅπερ οὐδὲ τοῦ λόγου κοινωνεῖ, ἀλλ' ὡς
κατὰ τινὰ ἀμυδρὰν ἀναλογίαν ἐξομοιούμενα· ὥσπερ τὰ ὄντα, κατὰ τὸ
κοινὸν εἶναι, καθὸ πάντα κατὰ τὸ εἶναι ὁμοίωσθαι τῷ Θεῷ.

30

V. — Περὶ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος.

f. 196 Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπλῶς.

1. Ὅτι ταῦτόν πράγματι τὸ ὄν καὶ τὸ ἀγαθόν· ὁ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ
λόγος ἐν τῷ ἐφετὸν εἶναι συνίσταται, εἴπερ ἀγαθόν, οὐ πάντα ἐφίενται·
35 ἐφετὸν δὲ τὸ τέλειον, τέλειον δὲ ἕκαστον, ἢ ἐνεργεῖα ἐστίν, ὥστε ἕκαστον ἀγα-
θόν, ἢ ἐνεργεῖα ἐστίν. Τὸ δὲ εἶναι κατὰ τὸ ἐνεργεῖν ὑπάρχει παντί, ὥστε ἢ

15 Ce titre, dans le texte et aussi, dans la marge, en rouge A 32 Ces mots,
qui constituent le vrai titre de la question V, sont en rouge dans la marge, et en
noir dans le texte A

ἕκαστον ἀγαθόν, ταύτη καὶ ὄν. Λόγῳ δὲ ἢ εἰδητικῶς διακρίνονται, ὅτι πᾶν μὲν ὄν οὐχ ἀπλῶς λέγεται ὄν ἢ τέλειον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ οὐσιώδες εἶναι, κατὰ δὲ τὰ προστιθέμενα, πῆ· τὸ δὲ ἀγαθὸν ἀπλῶς λέγεται, ὃ σημαίνει τὸ τέλειον.

2. Ὅτι ὑποκειμένου λόγου διαφέρειν αὐτά, πρότερον τῷ λόγῳ τὸ ὄν. 6
Πρῶτον γὰρ ἐν τῇ τοῦ νοῦ προσβολῇ πίπτει, πρώτῳ αὐτῷ προσβάλλοντος· γνωστὸν γὰρ ἕκαστον, καθὼς ἐστὶν ἐνεργεία. Ὅθεν τὸ ὄν, πρῶτον ἀντικείμενον τοῦ νοῦ καὶ πρῶτον νοητόν, ὡς ὁ ψόφος πρῶτον τῶν ἀκουστῶν.

3. Ὅτι ὑποκειμένου τούτου, πᾶν ὄν ἀγαθόν ἐστίν· πᾶν γὰρ ὄν παρὰ τὸν Θεόν, κτίσμα Θεοῦ, καὶ ἀγαθόν πάντως· ἐτι καὶ ἐνεργεία ἐστὶ καὶ 10
τρόπῳ τινὶ τέλειον πᾶν ὄν· τὸ γὰρ ἐνεργεία εἶναι τελειότης τίς ἐστίν· ἢ δὲ τέλειον, καὶ ἐφετὸν ἐστὶ καὶ ἀγαθόν.

4. Ὅτι εἰς τὴν τελικὴν αἰτίαν ἀνάγεται ὁ τοῦ ἀγαθοῦ λόγος, προὔργου· ἐπομένως δὲ, καὶ εἰς τὴν ποιητικὴν. Ὁ γὰρ τοῦ τέλους λόγος, ὃς ἐστὶν ἐν τῷ πάντα τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίεσθαι, προὑποτίθησι τὴν ποιητικὴν 15
αἰτίαν καὶ τὴν τελικὴν, εἴπερ τὸ ἐν τῷ αἰτίῳ πρῶτον ἔσχατόν ἐστίν ἐν τῷ αἰτιατῷ.

5. Ὅτι ὁ τοῦ ἀγαθοῦ λόγος ἐν τρόπῳ καὶ εἶδει καὶ τάξει συνίσταται, ὅτι τὸ ἀγαθόν, τέλειον· τέλειον δὲ, ὧ μὴδενὸς ἐνδει κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὰ πρὸς τοῦτο ζητούμενα, ἃ εἰσι τρόπος καὶ ἀριθμὸς καὶ ἢ πρὸς τι 20
ρόπῃ, ἡγουν τάξις.

6. Ὅτι τὸ ἀγαθὸν εἰς τὸ σεμνὸν καὶ χρήσιμον καὶ ἡδὺ διαιρεῖται, εἴπερ σεμνὸν μὲν, οὐ καθ' ἑαυτὸ ἐφιέμεθα· χρήσιμον δὲ, τὸ δι' οὐ ἐπὶ τὸ τέλος ἢ ἐφεσις φέρεται· ἡδὺ δὲ, ἢ ἐν τῷ ἐφετῷ ἡρεμία ἡδὺ προσειλημμένῳ.

25

VI. — Περὶ τῆς θείας νῦν ἀγαθότητος.

1. Ὅτι τῷ Θεῷ ἐξόχως τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἀρμόζει, ὅτι καὶ τὸ τέλειον εἶναι καὶ ἐφετὸν αὐτοῦ ἐξόχως ἐστίν. Διὰ γὰρ τὸ πᾶν ποιοῦν ὁμοιον ἑαυτῷ ποιεῖν, πάντα ἐφίενται μετασχεῖν τῆς θείας ὁμοιότητος, ἔργα αὐτοῦ ὄντα. 30

2. Ὅτι ἔσχατόν ἐστὶν ἀγαθὸν ἀπλῶς. Πᾶσαι γὰρ αἱ τελειότητες πηγάζουσιν ἐξ αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἀπὸ συνωνύμου ποιοῦντος, ἀλλ' ὁμωνύμου ἀναλογικῶς, καὶ ὡς ἐξ ὑψηλοτάτης αἰτίας.

3. Ὅτι μόνος κατ' οὐσίαν ἀγαθός. Τριχῶς γὰρ τι τέλειον καὶ ἀγαθόν· κατὰ τὸ ἑαυτοῦ εἶναι, κατὰ προσθήκην συμβεβηκότων, καὶ κατὰ τὸ ἑαυτοῦ 35
τέλος, | ὅλον πυρὸς τελειότης, πρώτη μὲν τὸ εἶναι κατὰ τὸ εἶδος· ἔπειτα f. 196 v
ἐν θερμότητι καὶ κουφότητι καὶ τοῖς τοιοῦτοις· ἔπειτα τὸ ἐν τῷ ἰδίῳ ἡρεμεῖν τόπῳ. Αὕτη δὲ ἢ τριπλῆ τελειότης μόνῳ τῷ Θεῷ προσήκει· αὐτὸς

26 En marge dans A, à l'encre rouge: Περὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ

γάρ ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄλλοις συμβεβηκότα αὐτῷ εἰσιν οὐσιώδη, καὶ αὐτός ἐστιν ἑαυτοῦ ἀγαθὸν καὶ τέλος.

4. Ὅτι καὶ τῇ θείᾳ ἀγαθότητι ἕκαστὰ ἀγαθὰ εἰσιν, ὡς πρώτη ποιητικῇ ἀρχῇ καὶ παραδειγματικῇ, οὐ γὰρ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ τῇ προσούσῃ αὐτοῖς ὁμοιότητι τῆς θείας ἀγαθότητος, τῇ εἰδικῇ, ἀφ' ἧς καὶ παρωνόμασται ἕκαστον.

VII. — Περὶ τῆς θείας ἀπειρίας.

1. Ὅτι ἀπειρός ἐστιν ὁ Θεὸς οὐ τῇ τοῦ ποσοῦ ἀπειρία, τοῦ διηρημένου, ἢ τοῦ συνεχοῦς· εἰς γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ἀσώματος· ἀλλὰ ἀσωμάτῳ μεγέθει ἀπειρός ἐστιν, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ κατὰ τὴν τῆς ἰδίας φύσεως ἀγαθότητα ἢ τελειότητα. Ἀποφατικῶς οὖν ἐν τῷ Θεῷ τὸ ἀπειρον, ὅτι οὐδεὶς ὄρος ἢ πέρασ τῆς αὐτοῦ τελειότητος.

Ἔτι, ὁ Θεὸς οὐκ ἐστιν ἐν τινι γένει, πάντων τῶν γενῶν τὰς τελειότητας περιέχων· τὸ δὲ τῇ ἑαυτοῦ φύσει πεπερασμένον πᾶν λόγῳ τινὸς γένους ὀρίζεται.

2. Ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἀπειρον κατ' οὐσίαν· τὸ γὰρ ἀπειρον οὐ δύναται εἶναι ἐξ ἄλλης ἀρχῆς.

Ἔτι, οὔτε ἡ ὕλη ἀπειρος· ἢ γὰρ ἐστιν ἐνεργεία, ὑπὸ τινος εἶδους ὀρίζεται· οὔτε τὸ εἶδος τὸ ἐν ὕλῃ· ὠρίσται γὰρ καὶ αὐτὸ τῇ οἰκείᾳ ὕλῃ· οὔτε αἱ χωρίζονται οὐσίαι· οἱ γὰρ ἄγγελοι, εἰ καὶ μὴ ὀρίζονται ὕλῃ, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἀόριστοι· τὸ γὰρ εἶναι αὐτοῖς οὐκ ἐστιν ἡ οὐσία αὐτῶν.

3. Ὅτι οὐδὲν ἐστιν ἀπειρον μεγέθει· πᾶν γὰρ σῶμα ἐπιφάνειαν ἔχει· ἢ δέ, πέρασ.

Ἔτι, οὔτε φυσικὸν δύναται εἶναι μέγεθος ἀπειρον· πεπεράσται γὰρ τῷ εἶδει καὶ τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ ὠρισμένην κινεῖται κίνησιν· οὔτε μαθηματικόν· ἐν τινι γὰρ εἶδει ἐστίν, ὅποιον ἂν μέγεθος φαντασθῶμεν· τὸ δὲ εἶδος, ἐν σχήματι· τὸ δὲ ὑπὸ τινος ἢ τινῶν ὄρων περιέχεται.

4. Ὅτι οὐδὲ τὸ κατ' ἀριθμὸν ἀπειρον ἐν τοῖς οὐσίῳ ἐστιν, εἴπερ πᾶσ ἀριθμὸς μονάδι μετρεῖται, καὶ μονάδι ὠρίσται, καὶ εἴπερ πᾶν κτιστὸν ἐν ὠρισμένῳ λογισμῷ τοῦ δημιουργοῦ περιέχεται. Δύναται μόντοι δυνάμει εἶναι πλῆθος ἀπειρον· ἔπεται γὰρ τῇ τοῦ μεγέθους διαιρέσει.

VIII.

1. Ὅτι ἐν πᾶσιν ἐστιν ὁ Θεός· τὸ γὰρ εἶναι ἐστὶ τὸ μάλιστα πᾶσιν ὄν ἐνδοτάτω· ὁ δὲ αὐτὸ ἐστὶ τὸ εἶναι κατ' οὐσίαν. Ἐφόσον ἄρα ἐστὶ τὰ

8 En marge, à l'encre rouge: Περὶ τῆς ἀπειρίας αὐτοῦ A. Des titres semblables en marge marquent, la plupart du temps, les questions qui suivent. Au lieu de l'adjectif θείας, on lit αὐτοῦ.

πράγματα, και τὸν Θεὸν ἀνάγκη τούτοις παρεῖναι· και ὅτι πᾶν τὸ ποιῶν συνήπται τῷ ἀμέσως ποιουμένῳ, και ἀπτεται τῇ ἑαυτοῦ | δυνάμει, ὡς τὸ f. 197 κινῶν τοῦ κινουμένου.

2. Ὅτι και πανταχοῦ ἐστίν· πληροὶ γὰρ πάντα τόπον, εἰ και μὴ ὡς σῶμα, ἀλλ' ὡς και τοῖς τόποις τὸ εἶναι διδοῦς, και πᾶσι μετὰ τοῦ εἶναι και τὸ ἐνεργεῖν παρέχων και τὸ δύνασθαι, οὐ μόνον δὲ ὡς αἰτία, ἀλλὰ και ὡς τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἀντικείμενον, ὅλον ὡς γνωστὸν τοῖς γινώσκουσι, και ὡς ἐφετὸν τοῖς ἐφιεμένοις, ὅπερ ἐστὶ τῶν λογικῶν ἴδιον.

3. Ἔτι και κατὰ δυνάμιν αὐτοῦ, ὅτι αὐτῇ πάντα ὑποτέτακται· και κατὰ παρουσίαν, ἣ αὐτῷ πάντα πάρεστι· και κατ' οὐσίαν, τῷ αὐτὸν ἐκάστοις 10 παρεῖναι ὡς αἴτιον τοῦ εἶναι, ἣ πρότερον εἴρηται.

IX. — Περὶ τῆς θείας ἀμεταβλησίας.

1-2. Ὅτι τὸ πρῶτον ὄν, ὃ ἐστὶν ὁ Θεός, ἐστὶν ἐνέργεια καθαρὰ, και οὐδαμῶς ἐν δυνάμει· τὸ δὲ τοιοῦτον πάντῃ ἀμετάβλητον. 15

Και ὅτι τοῖς κινουμένοις προσήκει τὸ κατὰ τι μὲν μένειν, κατὰ τι δὲ μεταβάλλειν· ὃ δὲ, ἀκίνητος.

Και ὅτι οὐδενὸς ἐφίεται ἔξω ἑαυτοῦ ὄντος, ὃ προσήκει τοῖς μεταβάλλουσιν· ἣ μέντοι κτίσις ἀπασα μεταβάλλει ἣ κατὰ δυνάμιν, ἣ κατ' ἐνέργειαν, ἣ κατὰ συμβεβηκός, ἣ τοῦλάχιστον τόπῳ, ὡς οἱ ἄγγελοι και τὰ 20 οὐράνια σώματα.

X. — Περὶ αἰδιότητος.

1. Ὅτι ἐστὶν αἰδιότης· ὡς γὰρ τὰ ἀπλᾶ γινώσκεται διὰ τῶν συνθέτων, οὕτω και ἡ αἰδιότης διὰ τοῦ χρόνου, ὃς μέτρον κινήσεως ἐστίν. Ἀναιρεθείσης γὰρ τῆς κινήσεως και τοῦ ἐν ταύτῃ προτέρου και ὑστέρου, 25 δι' ὧν ὁ χρόνος, και τεθέντος τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος, συνίσταται ἡ κατάληψις τῆς αἰδιότητος, ὃ ἐστὶν ἔξω πάντῃ κινήσεως ἔχειν ἀεὶ ὁμοίως· οὔτε γὰρ ἀρχὴ ἐστὶν ἣ τέλος, οὔτε τὸ ἐφεξῆς, ὅλης ὁμοῦ ὑφειστηκυίας αὐτῆς.

2. Ὅτι αἰδιός ὁ Θεός, εἴπερ και ἀμετάβλητος· ὃ γὰρ τῆς αἰδιότητος λόγος τῷ ἀμεταβλήτῳ ἀκολουθεῖ, ὡς ὁ τοῦ χρόνου τῇ κινήσει σύνεστιν. 30

3. Ὅτι ἴδιον αὐτοῦ ἡ αἰδιότης. Εἰ τι γὰρ ἄλλο αἰδιον λέγεται, κατὰ μετοχὴν τοῦτο λέγεται, οὐ τῷ μὴ ἦρχθαι, ἀλλὰ ὡς μὴ φθαρησόμενον, ἣ ἀλλοιωθησόμενον, και ὅλως τῇ διαρκείᾳ. Μόνος δὲ ὁ Θεός ἀμετάβλητος κυρίως και ἀρχὴν οὐκ ἔχων.

4. Ὅτι αἰὼν και χρόνος διενήνοχε τῷ τὸν μὲν εἶναι ἀεὶ ὁμοῦ ὅλον, 35 τὸν δὲ χρόνον, οὐ· και ὁ μὲν χρόνος, μέτρον κινήσεως. Ἡ δὲ αἰδιότης, τοῦ μένοντος· και ἣ μὲν οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος οἶδεν· τῷ δὲ και ἄμφω πρόσεστιν.

5-6. Ὅτι αἰὼν μέσος ἐστὶν αἰδιότητος και χρόνου· ἀρχὴν μὲν γὰρ ἔχει, τέλος δὲ οὐ. Και οὐκ ἔχει μὲν τὸ πρότερον και | ὕστερον, ὡς οὐδ' ἡ f. 197

ἀϊδιότης· συνεζευχθαι μέντοι δύναται τούτοις, ὅτι τὰ ὅπως οὖν μεταβλητὰ ἢ κινήσει, ὡς τὰ οὐράνια σώματα, ἢ προαιρέσει, ὡς οἱ ἄγγελοι, τῷ αἰῶνι μετροῦνται.

8 XI. — Περὶ τῆς θείας ἐνότητος.

1. Ὅτι τὸ μὲν ἀντιστρέφον τῷ ὄντι ἐν οὐ προστίθῃσι τῷ ὄντι. Πᾶν γὰρ κατὰ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν ἐν ἔστιν· ὁ δὲ ἔστιν ἀρχὴ ἀριθμοῦ προστίθῃσιν· ἔστι γὰρ τῷ τοῦ ποσοῦ γένει οἰκεῖον.

2. Ὅτι ἀντίκειται τῷ πλήθει. Ὡν γὰρ οἱ λόγοι ἀντικείμενοι, καὶ
10 αὐτὰ· ἐν τῷ λόγῳ δὲ τοῦ ἐνός, τὸ ἀδιαίρετον, ὡς τὸ διαιρετὸν ἐν τῷ τοῦ πλήθους. Ἀλλὰ τὸ ἐν, ὃ ἔστιν ἀρχὴ ἀριθμοῦ, οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ἀντίκειται τῷ πλήθει ὃ ἔστιν ἀριθμὸς, ὡς τὸ μέτρον τῷ μετρητῷ.

3. Ὅτι εἷς ἔστιν ὁ Θεός. Οὐ γὰρ οἷόν τε δύο εἶναι ἔσχατα ἀγαθὰ· τὸ γὰρ καθ' ὑπεροχὴν λεγόμενον ἐν ἐνὶ μόνῳ εὐρίσκεται.

15 Καὶ ὅτι ὁ Θεὸς τελειότατος· εἰ οὖν πλείους εἶεν θεοί, ἀνάγκη πλείω εἶναι τοιαῦτα τέλεια· ἀλλ' οὐχ οἷόν τε. Εἰ γὰρ οὐδενὶ τούτων ἐνδεῖ τινος τελειότητος, οὐδέ τι ἀτελὲς αὐτῷ μέμικται, ὃ ζητεῖται τελειωθῆναι ὥστε γενέσθαι καὶ αὐτὸ τέλειον, οὐκ ἔσται ὅ ἀλλήλων διακριθήσονται.

Καὶ ὅτι τὸ ἐνός ὑποκειμένου ἀρκούντως γινόμενον, βέλτιόν ἐστι δι' ἐνός
20 ἢ διὰ πλειόνων γίνεσθαι. Ἀλλ' ἢ ἐν τοῖς οὐσι τάξεις, καθόσον ἐνεδέχεται, βελτίστη ἐστὶν διὰ τὸ τὴν δύναμιν τοῦ πρώτου ποιούντος οὐκ ἀπειναι τῆς ἐνούσης τοῖς πράγμασι πρὸς τὴν τελειότητα δυνάμεως. Ἀρκούντως δὲ πάντα τελειοῦνται ἀναγόμενα εἰς μίαν πρώτην ἀρχὴν.

Καὶ ὅτι ἢ τῷ Θεῷ ὀνόματι σημαινομένη φύσις ἢ καθ' αὐτὴν ἐστὶν
25 ἄτομος ἐν τούτῳ, ἢ καθ' ἕτερόν τι· εἰ καθ' ἕτερον, ἀνάγκη σύνθεσιν εἶναι ἐκεῖ· εἰ καθ' αὐτὴν, ἀδύνατον ἐτέρῳ ἀρμόζειν· ὁ γὰρ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ποιεῖν ἄτομον οὐ δύναται πλείοσιν εἶναι κοινόν. Καὶ οὕτως ἀδύνατον εἶναι πλείους θεούς.

4. Ὅτι καὶ μάλιστα εἷς ἔστιν ὁ Θεός, μάλιστα τε ἀδιαίρετος ὢν,
30 οὔτε δυνάμει οὔτε ἐνεργείᾳ τὸ διαιρεῖσθαι ἔχων ὡς διὰ πάντων ἀπλοῦς ὢν, καὶ μάλιστα ὢν. Οὐ γὰρ ὠρισμένον ἔχει τὸ εἶναι διὰ τινὰ φύσιν ἐπιούσαν αὐτῷ, ἀλλ' ἔστιν αὐτοεἶναι ὑφ' ἑστώς, πᾶσι τρόποις ἀπεριόριστον.

XII. — Περὶ τοῦ ὅπως ὑπὸ τῶν κτισμάτων γινώσκειται.

35 1. Ὅτι ὁ κτιστὸς νοῦς δύναται τὴν θεῖαν οὐσίαν ὁρᾶν, εἴπερ ἀδύνατον μάτην εἶναι τὴν φυσικὴν ἔφρασιν.

84 ἀδύνατον: Scholarios souligne ce mot, et ajoute au bas de la page: εἰ μὴ ὁρᾷ τὸν Θεόν, ἢ οὐδέποτε ἔσται μακάριος, ἢ ἐν ἄλλῳ παρὰ τὸν Θεὸν ἢ ἀνθρωπίνῃ μακαριότητι, ὃ τῆς πίστεως ἀλλότριον.

2. Οὐ μὴν ἐν τινι κτιστῷ εἶδει, ἀλλ' αὐτὴν δι' ἑαυτῆς· δυνατὸν γὰρ τὴν θείαν οὐσίαν | πρὸς τὸν κτιστὸν νοῦν παραβάλλεσθαι ὡσπερ εἶδος f. 198 νοητὸν, ᾧ νοεῖ, ὅπερ οὐδεμιᾶ ἄλλῃ συμβαίνει οὐσία χωριστῇ. Αὕτη γὰρ μόνη οὐ δύναται εἶναι εἶδος ἐτέρου τινὸς πράγματος κατὰ τὸ φυσικὸν εἶναι, ἀλλὰ μόνον ὡς νοητὸν εἶδος ἠνωμένη τῷ νῷ τελειοῖ αὐτόν. Οὐχ ὁ ἠνωταὶ αὐτῷ πρὸς τὸ μίαν εἶναι φύσιν· οὐ μέντοι διὰ κτιστοῦ εἶδους δύναται τὴν θείαν οὐσίαν ὁρᾶν· τὴν γὰρ νοητὴν ὁμοίότητα, δι' ἧς τι γινώσκεται κατ' οὐσίαν, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν εἶναι τῷ εἶδει τῷ γνωστῷ, ἢ μᾶλλον ἐκείνου εἶδος. Οὐ γὰρ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους νοεῖται περὶ τοῦ ὄνου τί ἐστίν. Ἀλλ' αὐτὴ τῆς χωριστῆς οὐσίας ἢ φύσεως οὐκ ἐστίν ἢ 10 αὐτὴ τῷ εἶδει τῇ θείᾳ φύσει, οὐδὲ τῷ γένει· οὐκ ἄρα δι' ἑαυτῆς ταύτην νοεῖ.

Καὶ ὅτι πᾶν κτιστὸν γένει τινὶ ἢ εἶδει ὁρίζεται· ἢ δὲ θεία οὐσία, ἄπειρος, πᾶσαν τοῦ εἶναι περιέχουσα τελειότητα.

Καὶ ὅτι πᾶν νοητὸν εἶδος, δι' οὗ ἢ τινὸς οὐσία γινώσκεται, περιέχει ἐκεῖνο κατὰ τὸ παριστάνειν αὐτό· ἀδύνατον δὲ κτιστὴν τινα ὁμοίότητα 15 οὕτω τὸν Θεὸν παριστάνειν.

4. Ὅτι ἢ κτιστὴ φύσις ἢ λογικὴ ὁρᾶ τὸν Θεὸν οὐ τῇ ἑαυτῆς φυσικῇ δυνάμει, ἀλλὰ τῇ ἐκ Θεοῦ χάριτι, πρὸς ἣν ἀνάγεται μόνην ἢ τοιαύτη τῶν κτισμάτων ἀναγωγῇ, ὡς ὁ Κύριός φησιν· „Ἐγὼ ἐμφανίσω αὐτῷ ἑμαυτόν“. Ὁ γὰρ τῆς ὑψηλοτέρας φύσεως ἐστίν ἴδιον οὐ δύναται τούτου 20 τυχεῖν ἢ ταπεινότερα, μὴ ἐκείνης εἰς αὐτὴν ἐνεργούσης, ὡσπερ τὸ ὕδωρ οὐ δύναται εἶναι θερμόν, εἰ μὴ τῇ πυρὸς ἐνεργείᾳ. Τὸ δὲ τὸν Θεὸν ὁρᾶν διὰ τῆς αὐτοῦ οὐσίας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἴδιόν ἐστιν, ὥστε αὐτοῦ τοῦτο ποιούντος μόνου, καὶ ἢ κτιστὴ οὐσία ὁρᾶν αὐτὸν δύναται.

3. Ὅτι οὐκ αἰσθήσει ὁράται ὁ Θεός· ἀσώματος γάρ· αἰσθήσει δὲ 25 ὑποπίπτει τὸ σῶμα, εἴπερ τὸ γινωσκόμενον δεῖ ἐν τῷ γινώσκοντι εἶναι κατὰ τὸν τοῦ γινώσκοντος τρόπον.

5-6. Ὅτι ἄλλος ἄλλου τελειότερον τὸν Θεὸν ὁρᾶ· ἀρχὴ γὰρ τῆς τοιαύτης θεωρίας τὸ θείον ἐστὶ φῶς, ὃ ἐνδυναμοῖ τὸν κτιστὸν νοῦν πρὸς τὴν θεωρίαν, ὑπερφυῆς ὄν· δυνατὸν δὲ τῆς τοῦ φωτὸς τούτου μετοχῆς 30 διαφόρους εἶναι βαθμούς.

7. Ὅτι οὐδεὶς κτιστὸς νοῦς περιληπτικῶς τὴν θείαν οὐσίαν ὁρᾶ. Ἐπειδὴ γὰρ πάσης ἐνεργείας ὁ τρόπος τῷ δραστηρίῳ τῆς ποιητικῆς αἰτίας ἀνάλογον ἔχει, τὸ δὲ προειρημένον φῶς τῇ δυνάμει καὶ τῇ δόξῃ πλεῖστον ἀποδεῖ τοῦ θείου νοῦ, ἀδύνατον δι' αὐτοῦ τελείως τὴν θείαν οὐσίαν ὁρᾶσθαι, 35 ἀλλὰ μόνος | ὁ θείος νοῦς τελείως αὐτὴν ὁρᾶ. Τῆς γὰρ θείας οὐσίας ἢ f. 198^v ἀλήθεια καὶ τοῦ θείου νοῦ ἢ λαμπρότης ἴσα εἰσὶν· ἄλλως τε, εἰ καὶ ἢ θεία οὐσία εἶδος τοῦ κτιστοῦ γίνεται νοῦ, ἀλλ' οὐ δέχεται ταύτην κατὰ

πάσαν αὐτῆς τὴν δύναμιν. Οὐκ ἄρα τελείως αὐτὴν θεωρεῖ, καθόσον ἐστὶν ἀπλῶς θεωρητὴ.

8. Ὅτι ὁρῶν τὴν θείαν οὐσίαν ὁ νοῦς ὁ κτιστὸς οὕτως, ἐν αὐτῇ τὰ ἄλλα ὁρᾷ καὶ γινώσκει, οὐ μέντοι πάντα τὰ ἐν αὐτῇ ὁραῖσθαι δυνάμενα. Οὐ γὰρ ὅλην περιλαμβάνει ὁ νοῦς, ἀλλὰ πάντα τὰ τῶν πραγμάτων γένη καὶ εἶδη καὶ δυνάμεις αὐτῶν καὶ τὴν ὅλην τοῦ παντὸς τάξιν. Καὶ ἐπεὶ τὰ καθ' ἐν εἶδος νοούμενα ὁμοῦ πάντα μιᾷ νοήσει νοοῦνται, ἀνάγκη τὸν τὴν θείαν οὐσίαν ὁρῶντα νοῦν οὐ μεταβατικῶς, ἀλλ' ὁμοῦ πάντα θεωρεῖν.

11. Ἐν δὲ τῇ παρουσίᾳ ζωῆς ἀδύνατον οὕτως ὁρᾶν τὸν Θεόν, ὅπου γε οὐδὲ τὰς χωριστὰς οὐσίας, καὶ κτιστὰς οὔσας, ἐνταῦθα νοεῖν δυνάμεθα· ὅθεν οὐδ' ἐστὶν ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς ἡ ἐσχάτη τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία.

12-13. Ἔστι μέντοι γε τοῖς ἀνθρώποις ἐνταῦθα καὶ ὑπὲρ τὴν φυσικὴν γνῶσιν τοῦ λόγου ἄλλη διὰ τῆς χάριτος. Εἰ γὰρ καὶ μὴ δυνάμεθα τὴν θείαν οὐσίαν ὁρᾶν, ὡς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν μόνων γινώσκοντες, τῶν μὴ ὀριζόντων ὅλην τὴν θείαν δύναμιν, τοσοῦτον μόνον γινώσκοντες τῇ φυσικῇ τοῦ λόγου φωτὶ ὅτι ἐστὶ Θεός, ἀλλὰ τῷ τοιούτῳ φωτὶ τῆς ἐκ Θεοῦ χάριτος βοηθήσεως καὶ τῇ διὰ τῶν φαντασμάτων γνώσει ἃ ἐκ τῶν αἰσθητῶν προσείληπται, καὶ πρὸς τὸ γινώσκειν ὑπερκειμένα τινὰ τελειούμεθα. Ῥώννυται τε γὰρ τῷ φωτὶ τῆς χάριτος τὸ φυσικὸν φῶς, ὥστε ἐκεῖνα εἰδέναι τε καὶ νοεῖν δύνασθαι. Καὶ φαντάσματα θεόθεν ἐν τῇ διανοίᾳ τυποῦνται, ἐμφαντικώτερα τῶν ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰλημμένων, ὡς ἐκ τῶν προφητικῶν θεωριῶν δῆλον. Καὶ αἰσθητὰ δὲ τινὰ πολλάκις τυποῦνται θεόθεν, ὡς τὸ Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερᾶς· καὶ φωναί, ὡς τὸ „οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός“.

26

XIII. — Περὶ τῶν θείων ὀνομάτων.

1. Ὅτι δυνατὸν ἡμῖν ὀνομάζεσθαι τὸν Θεόν, ὡς καὶ γινώσκεται, τουτέστιν ἐκ τῶν κτισμάτων, τῷ εἶναι ἀρχὴν πάντων, καὶ ἀφαιρέσεως τρόπου καὶ ὑπεροχῆς.

2. Ὅτι τὰ περὶ Θεοῦ λεγόμενα αὐτὴν μὲν τὴν οὐσίαν σημαίνουσι τὴν θείαν καὶ οὐσιωδῶς αὐτοῦ κατηγοροῦνται, οὐ μὴν ἱκανοῦσι παριστάνειν αὐτόν· οἰκείως γὰρ τῇ ἡμετέρᾳ νυνὶ γνῶσει τοῦτον δηλοῦσιν, τῇ ἀτελεῖ. Οὔτε δὲ ὡς ἀγαθότητος αἴτιος ἢ ὡς μὴ πονηρός, ἀγαθὸς λέγεται, τουτέστιν σχέσει ἢ ἀφαιρέσει, ἀλλ' ἀνάπαλιν, ὡς αὐτὸς ἀγαθὸς ὢν φύσει καὶ προ-
36 ἔχων καὶ ὑπερέχων πάσαν ἀγαθότητα, ἀγαθὸς λέγεται, ᾧ ἀκολουθεῖ τὸ καὶ τοῖς οὐσιν οἰκοθεν αὐτόν ἐποχετεύειν τὴν ἀγαθότητα.

3. Ὅτι τὰ θεία ὀνόματα κατὰ μὲν τὰς τελειότητας αὐτῶν ἰδίως ἀρμόττουσι τῷ Θεῷ καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς κτίσμασι· κατὰ δὲ τὸν τοῦ σημαί-